

فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال ۱۰، شماره پیاپی ۳۸، پاییز ۱۳۹۸

شاپا چاپی: ۵۲۲۹-۲۲۲۸ - شاپا الکترونیکی: ۳۸۴۵-۲۴۷۶

<http://jupm.miau.ac.ir>

مقاله پژوهشی

ارزیابی اثرات دلبستگی مکانی بر میزان تاب‌آوری اجتماعی در شهرها (مطالعه موردی: منطقه ۱۲ کلانشهر تهران)

محمود آروین^۱: دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران

پذیرش: ۱۳۹۷/۶/۸

صص ۷۷-۸۸

دریافت: ۱۳۹۷/۲/۲۸

چکیده

دلبستگی به مکان برخاسته از فعالیت‌ها و تعاملات بین انسان-مکان و انسان-انسان در یک مکان خاص است. وجود و سطح بالای دلبستگی در ساکنان یک مکان، محله، شهر سبب اهمیت آن مکان برای فرد و افزایش مشارکت در فعالیت‌های عمرانی و سیاسی و افزایش سطح تعاملات اجتماعی شهروندان می‌شود. همچنین این روابط عاطفی با مکان بر توانایی واکنش مردم به تغییرات و درک خطر و آمادگی در برابر مخاطرات (تاب‌آوری اجتماعی) تأثیر می‌گذارد. هدف این پژوهش بررسی تأثیر دلبستگی مکانی بر تاب‌آوری اجتماعی در منطقه ۱۲ شهر تهران می‌باشد. تحقیق از نظر هدف کاربردی و از نظر روش، توصیفی-تحلیلی است. به منظور گردآوری داده‌های مورد نیاز از دو شیوه تحلیل اسنادی و پیمایشی بهره گرفته شده است که زیرمجموعه روش تحقیق کمی است. ابزار پژوهش، پرسشنامه می‌باشد. جامعه آماری ساکنان منطقه ۱۲ شهر تهران شامل ۲۳۹۶۱۱ نفر است که با فرمول کوکران حجم نمونه ۳۸۴ به دست آمده است. بر اساس نتایج مطالعات اسنادی، شاخص‌های پژوهش در بخش تاب‌آوری اجتماعی شامل مشارکت، اعتماد، همبستگی و انسجام اجتماعی، احساس اثرگذاری و کارایی و حمایت اجتماعی، آگاهی، دانش، مهارت و در بخش دلبستگی مکانی شامل دلبستگی عاطفی، وابستگی مکانی و هویت مکانی هستند که با استفاده از آزمون‌های تی تک نمونه‌ای، همبستگی پیرسون و رگرسیون تک متغیره تحلیل گردیده است. نتایج نشان می‌دهد که شاخص‌های دلبستگی مکانی و تاب‌آوری اجتماعی در منطقه ۱۲ شهر تهران وضعیت نامناسبی دارند. بین شاخص‌های دلبستگی مکانی با تاب‌آوری اجتماعی همبستگی معناداری وجود دارد و نتیجه رگرسیون تک متغیره نشان داد که دلبستگی مکانی بر تاب‌آوری اجتماعی تأثیر بالایی دارد.

واژگان کلیدی: دلبستگی مکانی، تاب‌آوری اجتماعی، مخاطرات، منطقه ۱۲ شهر تهران.

^۱. نویسنده مسئول: arvinmahmood@yahoo.com، ۰۹۱۶۵۱۰۷۹۴۹

مقدمه:

نگرانی‌های زیست‌محیطی فعلی و افزایش تعداد افرادی که تحت تأثیر بلایای طبیعی قرار دارند نیازمند درک بهتر این است که چگونه مردم خطرات را درک و مقابله می‌کنند (Bonaiuto et al, 2016: 33). در این رابطه، بررسی روابط روحی با مکان‌ها برای درک مبادلات بین شخص-محیط اساسی است. آن‌ها توسط روانشناسان محیطی با سازهایی مثل دل‌بستگی مکانی، حس مکان و هویت مکان مفهوم‌سازی می‌شوند (Stedman, 2002: 562). دل‌بستگی مکانی می‌تواند به‌طور گسترده‌ای به عنوان یک تجربه عاطفی و شناختی که سبب پیوند بین مردم و مکان‌ها می‌شود، تعریف گردد (Anton & Lawrence, 2014: 451). ایجاد دل‌بستگی به مکان باعث هماهنگی فرد و محیط، بهره‌برداری بهتر از محیط، رضایت استفاده‌کنندگان و در نهایت احساس تعلق آن‌ها به محیط و تلاوم حضور در آن می‌شود. دل‌بستگی علاوه بر ایجاد حس تعلق و معنا بخشیدن به زندگی فرد، سبب بروز رفتارهای پاسخگو و متعهد در قبال مکان گردید و می‌تواند رفتارهای محیطی را نیز ارتقا بخشد (Vaske & Korbin, 2001: 16). پژوهش‌های تجربی بسیاری به بررسی اثرات دل‌بستگی به مکان پرداخته‌اند، از جمله پژوهش براون و برکینز به این نتایج دست یافتند که دل‌بستگی به مکان می‌تواند رفتارهای پیشگیری‌کننده از جرم راه، از طریق توسعه رفتارهای متمدنانه و تقویت پیوندهای اجتماعی افزایش دهد، چرا که ساکنین با احساس دل‌بستگی بیشتر از محدوده خانه خود بهتر مراقبت می‌کنند (Felson, 1987: 911). آزادی بیشتر رفتار، اکتشاف، اعتماد و پاسخگویی عاطفی در جامعه محلی را تشویق می‌کند. در یک مطالعه کلاسیک از بازسازی شهری بوستون فرید (۱۹۶۳) نشان داد که ساکنان دل‌بستگی مکانی قوی دارند. زمانی که مجبور به ترک خانه‌هایشان شدند، سال‌ها برای خانه‌ها و مکان‌های از دست‌رفته اندوهگین بودند (Piccoli, 2010: 233 & Rollo).

تحقیقات تاب‌آوری اجتماعی که غیرمستقیم با مکان ترکیب شده، بر عناصر عاطفی مانند دل‌بستگی مکانی و حس مکان تمرکز کردند که این روابط عاطفی با مکان سبب توانایی یا محدودیت واکنش مردم به تغییرات می‌شود (Lyon, 2014: 1009). تاب‌آوری اجتماعی به ظرفیت افراد برای یادگیری از تجربه‌ها و شرکت آگاهانه در یادگیری تعامل با محیط‌های اجتماعی و فیزیکی اشاره دارد (Herrera, 2006: 135). تاب‌آوری اجتماعی در بستر فاجعه به روش‌های مختلفی تعریف می‌گردد که عمدتاً به عنوان ظرفیت جذب، سازگاری و تحول یا توانایی نهادهای اجتماعی یا فرایندهای اجتماعی برای پیش‌بینی، واکنش و بازیابی از بلایای طبیعی بیان شده است. این شامل توانایی‌های ارزیابی خطر، پیشگیری/کاهش آمادگی در مراحل قبل از فاجعه و ظرفیت‌های جذب، انطباق و تحول پس از فاجعه است (Sajaa et al, 2018: 863). تاب‌آوری اجتماعی دارای مراحل مختلفی است و به‌طور قابل ملاحظه‌ای باعث دوام و استحکام اجتماع می‌گردد. سطح انعطاف‌پذیری گروه‌های مختلف در یک اجتماع با هم تفاوت دارد و عکس‌العمل آن‌ها نیز در مورد بحرانی متفاوت است (Maguire & Hagan, 2007: 16). همان‌طور که بیان گردید دل‌بستگی مکانی تأثیرات زیادی دارد در مطالعات قبلی تأثیر دل‌بستگی مکانی بر مشارکت، سرمایه اجتماعی، رفتارهای زیست‌محیطی بررسی شده است در دهه گذشته با توجه افزایش اهمیت تحقیقات مرتبط با مخاطرات طبیعی و انسانی، نقش دل‌بستگی مکانی بر درک خطر و آمادگی (De Dominicis, 2015; silver et al, 2015; Bernardo, 2013; Groulx et al, 2014; Bonaiuto et al, 2016; Bonaiuto, 2011; Clarke et al, 2018; Mishra, 2010) مورد بررسی واقع شده است. همچنین نقش دل‌بستگی مکانی بر تاب‌آوری اجتماعی در مناطق روستایی (سرتیبی پور و اسدی، ۱۳۹۷، 2016، Zwiers et al) مورد بررسی قرار گرفت. یکی از خلأهای مهم در پژوهش‌های مرتبط با دل‌بستگی مکانی و تاب‌آوری عدم بررسی نقش دل‌بستگی مکانی بر تاب‌آوری اجتماعی در شهر می‌باشد. این پژوهش در نظر دارد تأثیر دل‌بستگی مکانی بر تاب‌آوری اجتماعی را در منطقه ۱۲ شهر تهران مورد بررسی قرار دهد. هدف این پژوهش، تبیین مفهوم دل‌بستگی مکانی و تاب‌آوری اجتماعی و بررسی میزان تأثیر دل‌بستگی مکانی بر تاب‌آوری اجتماعی در منطقه ۱۲ شهر تهران است. بدین منظور سوالات و فرضیه‌های زیر مطرح می‌شود:

- وضعیت مؤلفه‌های دل‌بستگی مکانی در منطقه ۱۲ شهر تهران چگونه است؟
- وضعیت مؤلفه‌های تاب‌آوری اجتماعی در منطقه ۱۲ شهر تهران چگونه است؟
- میزان همبستگی بین مؤلفه‌های دل‌بستگی مکانی با تاب‌آوری اجتماعی چقدر است؟
- تأثیر متغیر دل‌بستگی مکانی بر متغیر تاب‌آوری اجتماعی در منطقه ۱۲ چقدر است؟
- وضعیت مؤلفه‌های دل‌بستگی مکانی در منطقه ۱۲ شهر تهران نامناسب است.
- وضعیت مؤلفه‌های تاب‌آوری اجتماعی در منطقه ۱۲ شهر تهران نامناسب است.
- میزان همبستگی بین مؤلفه‌های دل‌بستگی مکانی با تاب‌آوری اجتماعی، بالا و معنی‌دار است.
- متغیر دل‌بستگی مکانی بر متغیر تاب‌آوری اجتماعی در منطقه ۱۲ شهر تهران تأثیر زیادی دارد.

پیشینه و مبانی نظری تحقیق:

دل‌بستگی مکانی: دل‌بستگی مکانی به عنوان یک پیوند احساسی بین مردم و محیط مفهوم شده است (Brown & Raymond, 2007: 90). محققان تعدادی از مفاهیم را برای توصیف ارتباطات متنوع (بین انسان و محیط فیزیکی) پیشنهاد کردند. (Jorgenson & Stedman, 2001).

این مفاهیم شامل احساس جمعی، حس مکان، هویت مکان، وابستگی مکانی، ریشه در مکان و غیره (Mishra et al, 2010:187). دلبستگی مکانی یکی از مهم‌ترین جنبه‌های اجتماعی-روانشناختی برای تعاملات انسان-محیط است. مفهوم‌سازی مقدماتی نظری و تجربی دلبستگی مکانی از مطالعات بر روی ارتباطات روان‌شناختی مردمی که به اجبار از محل سکونتشان رانده شده‌اند، آمده است. برون و پرکینز (۱۹۹۲) که دلبستگی مکانی را به عنوان احساسات، پیوندها، افکار و نیت‌های رفتاری که مردم در طول زمان در ارتباط با محیط اجتماعی-فیزیکی خود شکل می‌دهند، تعریف می‌کنند. به‌طور خاص این احساسات و پاسخ‌های عاطفی نسبت به مکان‌هایی که در آن‌ها زندگی می‌کنیم و در طول دوره زندگی ما شکل می‌گیرند و حس پایداری از خود و پیوستگی به ما می‌دهند. دلبستگی مکانی به ما معنی می‌دهد و هویت‌های ما را تعریف می‌کند (De Dominicis, 2015:67). دلبستگی مکانی مجموعه منحصر به فردی از احساسات در مورد یک محل جغرافیایی است که به‌طور عاطفی فرد را به مکان به عنوان بستری برای تجربه به نقش آن پیوند می‌زند (Rubinstein & Parmelee, 1992:139). از خصوصیات بارز دلبستگی مکانی، سرمایه‌گذاری احساسی در یک مکان (Hummon, 1992:253). احساس غرور و حالتی از حس و آسایش و شادکامی (Brown et al. 2003:259). در نتیجه دسترسی و نزدیکی به یک مکان و یا حالتی از پریشانی و اضطراب به‌محض جدایی و دوری از آن مکان تعریف می‌شود که در یک فرایند زمانی معنا می‌یابد و درک می‌شود (Giuliani & Feldman, 1993:267). در واقع، سطح دلبستگی مکانی مبتنی بر آرزوی ماندن در نزدیک به مکان است (Hidalgo & Hernandez, 2001:273). محققان دلبستگی به محیط سکونت را بررسی کرده و بیان کردند که دلبستگی مکانی سبب ایجاد احساس راحتی و امنیت می‌شود (Mishra et al, 2010:187). به نوبه خود، تعلق به یک مکان می‌تواند سرمایه اجتماعی را تقویت کند و منجر به مزایای گسترده گروهی مانند اقدام مؤثرتر جامعه می‌شود (Scannell & Gifford, 2017:359).

رویکردهای بررسی دلبستگی مکانی: در بررسی دلبستگی مکانی چارچوب‌های مفهومی مختلفی مطرح شده است. سه رویکرد اصلی در بررسی مفهوم دلبستگی مکانی وجود دارد:

- ۱- رویکرد اول: دلبستگی مکانی را به صورت مفهومی یک‌بعدی و هم‌ردیف با مفاهیم مانند هویت مکانی یا وابستگی مکانی لحاظ می‌کنند (فورنا و همکاران، ۲۰۱۰؛ گیولیانی ۲۰۰۳؛ هرماندز و همکاران ۲۰۰۷؛ دوین -رایت؛ ۲۰۱۱، رولر و دی پیکولی ۲۰۱۰).
- ۲- رویکرد دوم: دلبستگی مکانی را یک سازه‌ی چند بعدی در نظر می‌گیرند. برای مثال، بر اساس رویکرد استولکز و شومیکر (۱۹۸۱)، ویلیامز و وسکه (۲۰۰۳) دلبستگی به مکان به صورت یک مفهوم فرادست دو بعدی تعریف می‌شود: وابستگی مکانی و هویت مکانی. کیل، گریفلا و مانین (۲۰۰۵) عامل سومی با عنوان پیوندهای اجتماعی را اضافه کردند.
- ۳- رویکرد سوم: دلبستگی مکانی را به عنوان یک بعد یا مفهومی کلی‌تر تعریف می‌کنند. بوگنسن و استدمن (۱۹۹۲) دلبستگی به مکان، وابستگی به مکان و هویت مکان را به عنوان ابعادی از حس تعلق به مکان تعریف می‌کنند (۲۰۰۱، ۲۰۰۶) (مانزو و دیوین رایت، ۱۳۹۵: ۱۶۰).

تاب‌آوری اجتماعی:

تاب‌آوری ظرفیت جلوگیری یا کاهش تلفات است. اگر آسیبی رخ دهد شرایط طبیعی زندگی را تا جایی که ممکن است حفظ می‌گردد و بازیابی از تأثیرات مدیریت می‌شود. عناصر مشخص تاب‌آوری شامل: مقداری اختلالی که یک سیستم می‌تواند جذب کند و در حالت اول باقی بماند؛ درجه‌ای که سیستم قادر به خود-سازمانی است. این منجر به تاب‌آوری می‌شود که با فرمول زیر مشخص می‌شود: خودسازمان‌دهی+تحمل=تاب‌آوری. ادگر (۲۰۰۰) اضافه می‌کند، تاب‌آوری شامل مکانیسم‌های مقابله به‌وسیله گروه‌هایی است که با اختلالات محیطی مواجه شدند (Shaw et al, 2014:198). مفهوم تاب‌آوری که ابتدا برای توضیح فرایندهای اکولوژیکی طرح شد، بیشتر در مسائل اجتماعی توسعه داده و به کار گرفته شد (Röhring, Gailing, 2010: 79). در سال ۱۹۷۳، زمانی که اکولوژیست کانادایی، هولینگ مفهوم تاب‌آوری را در محیط‌زیست معرفی کرد، محبوبیت بیشتری به دست آورد. از آن بعد اهمیت اصطلاح شروع به رشد کرد و استفاده از آن در بخش‌های مختلف دانشگاهی و سیاسی مانند محیط‌زیست، علوم اجتماعی، اقتصاد و مهندسی گسترش یافته است (Trkulja, 2015:49). تاب‌آوری اجتماعی در زمینه فاجعه بستگی به وضعیت اجتماعی جامعه در مراحل پیش از فاجعه و پس از فاجعه دارد و چگونگی پاسخ جامعه به بحران‌ها است (Khalili et al 2015:250). آسیب‌پذیری اجتماعی، قرار گرفتن در معرض آسیب ناشی از عوامل جمعیت‌شناختی و اجتماعی و اقتصادی که سبب تأثیری بیشتر از فاجعه می‌شود. تاب‌آوری اجتماعی توانایی اجتناب از فاجعه، مقابله با تغییرات و بازیابی از فاجعه است (Shaw 2014:197). تاب‌آوری اجتماعی توانایی افراد، گروه‌ها یا سازمان‌های برای ادامه زیست خود، هنگامی که با اختلال شدیدی مواجه می‌شوند (Longstaff, 2005: 27).

ویژگی‌های تاب‌آوری اجتماعی: با در نظر گرفتن فرضیه تئوری تاب‌آوری اجتماعی در هر دو سطح فرد و جمعی/ جامعه، می‌توان نتیجه گرفت که افراد یا جوامع تاب آور در طول دوره زمانی که با بلاای طبیعی و تغییرات مواجه می‌شوند مراحل بهبود، پایداری و توسعه را طی می‌کنند. از آنجاکه زمین با مسائلی در اثر تغییرات آب و هوایی مواجه شده است و سیستم شهری رشد و توسعه چشمگیری دارند لازم است تا مشخصات سیستم‌های تاب آور تعریف گردد. چندین نویسنده (Jha et al, 2013; Wilkinson, 2011; Bruneau et al, 2003) ویژگی‌هایی را از دیدگاه تاب‌آوری اجتماعی بیان کرده‌اند و می‌توانند به صورت زیر دسته‌بندی شوند:

استحکام: توانایی جامعه برای مقاومت در برابر سطح معینی از استرس بدون رنج، تنزل، قدرت: اشاره به قدرت جامعه برای مقابله با تغییر، **فراوانی:** (مقدار عناصر پایدار در صورت اختلال یا تنزل) اشاره به منبع تنوع: جوامع وابسته به منابع محدود، قادر به مقابله با تغییرات در مصرف منابع نیستند. **سرعت:** (ظرفیت جامعه برای رسیدن به اهداف به موقع با کمترین زیان)- به سرعت جوامع برای پاسخگویی به مشکلات و استفاده از منابع دارد. **توانایی پیش‌بینی:** توانایی جامعه برای پیش‌بینی استراتژیک تغییرات آینده، **آگاهی:** اطلاعات مربوط به یک فاجعه یا تغییر را برای تعیین اولویت اقدامات برای کاهش به اعضای جامعه می‌دهد، **تدابیر:** ظرفیت جامعه برای تجهیز منابع و شناسایی مسائل در صورت وقوع خطر، **انسجام اجتماعی:** کمک به بهبود کیفیت زندگی، جذب و حذف تصاویر نامطلوب جوامع، ترویج سیستم‌ها و آموزش: استفاده از دانش، مهارت‌ها و منابع قابل‌انتقال که بر سیستم‌های اجتماعی تأثیر می‌گذارد. **مشارکت:** مشارکت اعضای جامعه و ذینفعان در پروژه‌های شهری، شامل مشارکت عمومی و خصوصی. امکان سازماندهی: توانایی جامعه برای سازماندهی خود. **کاهش فقر شهری:** به‌ویژه در اثر تغییرات و بلاای طبیعی به دلیل محل سکونت اعضای فقیر جامعه، فقدان درآمد و فقدان خدمات اساسی پایدار (Trkulja, 2015:56).

مفهوم‌سازی تاب‌آوری اجتماعی چندبعدی است، به عنوان یک فرایند و نتیجه، دارای ویژگی‌های ساختاری و شناختی است و مقیاس‌های فضای و زمانی را دربرمی‌گیرد. طبق نظر (Morrow, 2008) تاب‌آوری اجتماعی در سطح جامعه نه تنها توسط نقاط قوت نهادهای اجتماعی و شبکه‌های اجتماعی تأثیر می‌پذیرد بلکه با شرایط اقتصادی و اجتماعی جامعه همسو می‌باشد. به دلیل پیچیدگی ذاتی تاب‌آوری اجتماعی، ابزارها و مدل‌های سنجش موجود شامل مجموعه‌ای از طبقه‌بندی‌ها و ویژگی‌های تاب‌آوری اجتماعی است. مترداف‌ها و زیر بخش‌های برای حوزه‌های تاب‌آوری اجتماعی عبارت‌اند از: سرمایه انسانی، شیوه زندگی و صلاحیت جامعه، جامعه و اقتصاد، سرمایه جامعه، سرمایه فرهنگی و اجتماعی، جمعیت و ویژگی‌های جمعیتی، دانش ریسک (Kwok et al 2016:200). در جدول شماره ۱ شاخص‌های تاب‌آوری اجتماعی ارائه شده در تحقیقات مرتبط به‌طور خلاصه بیان شده است.

جدول ۱- شاخص‌های تاب‌آوری اجتماعی

محقق	شاخص
Maguire & Hagan 2007	اعتماد، رهبری، کارایی جمعی، سرمایه اجتماعی، انسجام و همبستگی اجتماعی، مشارکت اجتماعی، نگرش‌ها و ارزش‌ها، ارتباطات و اطلاعات، وابستگی به منابع
Kwok et al 2016	مشارکت اجتماعی؛ آموزش، یادگیری، اشتراک اطلاعات، حمایت اجتماعی، اعتماد، احساس جمعی، تبادل اطلاعات
Khalili et al 2015	اعتماد، احساس جمعی، مشارکت اجتماعی، سرمایه اجتماعی، همبستگی اجتماعی، ارتباطات و اطلاعات، یادگیری، خلاقیت، حمایت اجتماعی، دانش، کارایی جمعی
زینب السادات مطهری ۱۳۹۰	نوع‌دوستی، مشارکت و تعاون، اعتماد، باورها و ارزش‌ها، رضایتمندی و تعلق خاطر به محله، حمایت اجتماعی، انسجام مسئولیت‌پذیری
نیکمرد نمین ۱۳۹۰	دانش، اطلاعات، مشارکت، نگرش، مهارت، سرمایه اجتماعی، آگاهی، درک و دانش از خطر
بهرامی و همکاران، ۱۳۹۶	آگاهی، دانش، مهارت، نگرش، سرمایه اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی، ارزش‌های جامعه، درک محلی از خطر، دلبستگی به مکان، درگیری اجتماعی
پرتوی و همکاران، ۱۳۹۵	همبستگی اجتماعی، حمایت اجتماعی، ایمنی و امنیت، روابط اجتماعی، مشارکت، آگاهی، تنوع منابع، عدالت و برابری، هویت، کارایی جامعه محلی و اعتماد به آن، انعطاف‌پذیری، دلبستگی به مکان

(منبع: مطالعات نویسندگان، ۱۳۹۷).

رابطه دلبستگی مکانی و تاب‌آوری:

اکثر محققان دلبستگی مکانی را دارای بعد مشخص می‌دانند: اجتماعی و فیزیکی (Lewicka, 2011:209). ابعاد اجتماعی دلبستگی اشاره به روابط نزدیک با دیگر اعضای جامعه، دلبستگی قوی مذهبی و ریشه نسلی در مکان دارند. بعد فیزیکی دلبستگی اشاره به احساس دلبستگی افراد به جنبه‌های طبیعی یک مکان دارد. مطالعات دیگر دلبستگی مکانی را دارای دو بعد وابستگی و هویت مکانی می‌دانند. وابستگی مکانی، ارتباط سودمند میان مردم و مکان است (Stokols, 1981:441). هویت مکانی، هویت فردی، باورها، افکار یا شناخت در مورد یک مکان خاص را نشان می‌دهد (Jorgensen, B. S., & Stedman, 2001:233). اهمیت دلبستگی مکانی برای تاب‌آوری و ظرفیت انطباق در مطالعات تاب‌آوری جامعه بررسی شده است (Masterson et al, 2017. Berkes & Ross, 2013:5). مطالعات قبلی نشان دادند که دلبستگی مکانی، عامل اصلی تاب‌آوری جامعه است (Cutter et al, 2008:598). لیکن و همکاران معتقدند که دلبستگی مکانی، یک ساختار کلیدی در سنجش تاب‌آوری جامعه است (Leykin, 2013:314). مکین و همکاران ابراز داشتند که پیوند بین مردم-مکام یکی از شش ویژگی تاب‌آوری اجتماعی است (Maclean, 2014:145). هنگامی که مکانی مظهر معانی و دلبستگی خاصی است، مردم تلاش خواهند کرد تا آن را حفظ کنند. ارتباط عاطفی مردم با یک مکان، مشارکت آن‌ها را در اقدامات جمعی برای حفاظت، حمایت و بهبود جامعه خود را افزایش می‌دهد (Manzo & Perkins, 2006:336).

افرادی که در مکان‌های پرخطر زندگی می‌کنند دلبستگی مکانی بیشتری دارند. این ممکن است به سبب تهدید از دست دادن مکان باشد که دلبستگی را به مردم یادآوری می‌کند. افراد دارای دلبستگی مکانی بالاتر، مشارکت اجتماعی و سیاسی بالاتری در جوامع خود دارند. آن‌ها را در موقعیت بهتر قرار می‌دهند تا در اعتراضات علیه تغییراتی که جوامعشان را تهدید می‌کنند، شرکت کنند. به‌طور مشابه، جوامع متشکل از افراد بسیار متعهد احتمال بیشتری برای دستیابی به نتایج مطلوب دارند و برای حفاظت از ویژگی‌های اجتماعی و فیزیکی که محله‌های آن‌ها را مشخص می‌کند، تلاش می‌کنند (Anton 2014:451 & Lawrence,). باچراچ و زوترا (۱۹۸۵) ادعا کردند که افراد با احساسات قوی اجتماعی، آمادگی بیشتری برای خطرات دارند. ترنر و همکاران (۱۹۸۶) ادعا می‌کنند که تعلق به اجتماع، آمادگی را افزایش می‌دهد و به عمل قبل از ترس از خطر بالقوه سرعت می‌بخشد. ایوانز، هولمز و پولی (۲۰۰۴) نتیجه می‌گیرند که افرادی که دارای دلبستگی بیشتر به جامعه هستند احتمال بیشتری برای برخورد با عواقب ناگوار مانند گردبادهای شدید دارند. پاتون (۲۰۰۱) نشان دادند که احساس جمعی و دلبستگی به افراد و مکان‌ها، مشارکت در واکنش جامعه پس از فاجعه را تشویق می‌کند (Mishra et al, 2010: 188). دلبستگی مکانی اغلب به احساس غرور جامعه تبدیل می‌شود که می‌تواند به تشکیل یا نگهداری فرهنگ یا گروه کمک کند. صراحتاً این را به تاب‌آوری مرتبط می‌شود: دلبستگی مکانی اغلب تلاش‌های شهروندان را برای احیای جامعه تقویت می‌کند بنابراین برای تاب‌آوری جامعه ضروری است. با توجه به این، احساس جمعی و دلبستگی مکانی، هر دو می‌تواند به عنوان ویژگی‌های تاب‌آوری در نظر گرفته شوند (Zwiers et al, 2016:4).

روش تحقیق:

هدف این تحقیق بررسی تأثیر دلبستگی مکانی بر تاب‌آوری اجتماعی در منطقه ۱۲ شهر تهران می‌باشد. جهت تحقق این هدف، ابتدا با مرور تحقیقات مرتبط با تاب‌آوری اجتماعی و دلبستگی مکانی شاخص‌های مناسب تدوین شده‌اند. شاخص‌های تاب‌آوری اجتماعی شامل مشارکت، اعتماد، همبستگی و انسجام اجتماعی، احساس اثرگذاری و کارایی، حمایت اجتماعی، آگاهی، دانش و مهارت با تعداد ۲۸ گویه می‌باشد و شاخص‌های دلبستگی شامل دلبستگی عاطفی، هویت مکانی و وابستگی مکانی با تعداد ۱۲ گویه می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش ساکنان منطقه ۱۲ شهرداری تهران می‌باشد. این منطقه به سبب ویژگی‌های اجتماعی و کالبدی که آسیب‌پذیری منطقه را افزایش داده است، انتخاب گردید. با توجه به جمعیت ۲۳۹،۶۱۱ نفر با استفاده از فرمول کوکران ۳۸۴ نفر به عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. پژوهش از نظر هدف، کاربردی، از نظر روش، توصیفی-تحلیلی است. ابزار پژوهش پرسشنامه است. به منظور به دست آوردن اعتبار ابزار سنجش، پرسشنامه طراحی شده پیش از ارائه در اختیار چندین نفر از افراد صاحب‌نظر در این موضوع قرار گرفت که مورد تأیید واقع شد. جهت به دست آوردن پایایی از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. جهت تحلیل داده‌های گردآوری شده از آزمون‌های تی تک نمونه‌ای، رگرسیون و ضریب همبستگی پیرسون در نرم‌افزار SPSS بهره گرفته شد.

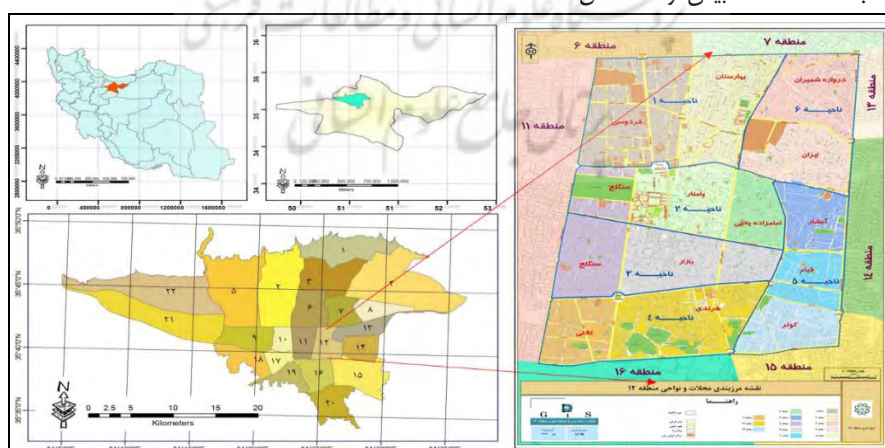
جدول ۲- ضریب آلفای شاخص‌های تحقیق

بعد	شاخص	تعداد گویه	ضریب آلفای کرونباخ
تاب‌آوری اجتماعی	مشارکت	۴	۰,۷۰۲
	اعتماد	۳	۰,۷۴۰
	همبستگی و انسجام اجتماعی	۴	۰,۷۸۲
	احساس اثرگذاری و کارایی	۲	۰,۸۱۹
	حمایت اجتماعی	۴	۰,۷۸۲
	آگاهی	۴	۰,۷۹۱
	دانش	۴	۰,۷۰۴
دلبستگی مکانی	مهارت	۳	۰,۷۲۲
	عاطفی	۴	۰,۷۲۰
	هویت	۴	۰,۷۶۰
	وابستگی	۴	۰,۷۲۵

(منبع: مطالعات نویسندگان، ۱۳۹۷).

محدوده مورد مطالعه:

منطقه ۱۲ شهر تهران از شمال به مناطق ۶ و ۷ (خیابان انقلاب) از شرق، به مناطق ۱۳ و ۱۴ (خیابان شهریور) و از جنوب به مناطق ۱۵ و ۱۶ (خیابان شوش) و از غرب، به منطقه ۱۱ (خیابان حافظ وحدت اسلامی) محدود می‌شود. منطقه ۱۲، بخش اصلی مرکز تاریخی شهر تهران را شامل می‌شود و به دلیل استقرار بخش‌های زیادی از خدمات (مقیاس شهری و فراشهری) در منطقه مذکور و نیز اختصاص وسیعی از اراضی این منطقه به کاربری‌های فرا منطقه‌ای سطوح بالاتر، منطقه ۱۲ را می‌توان به عنوان مرکز ثقل شهر تهران قلمداد کرد. بیش از ۸۰ درصد کارکردهای تجاری، اداری حکومتی، کارگاهی و انبار و بیش از ۵۰ درصد کارکردهای فرهنگی مذهبی و پذیرایی این منطقه نقش شهری و فراشهری دارند. ۲۲ درصد واحدهای تجاری (عمده و خرده‌فروشی) ۲۲/۲ درصد کارگاه‌ها، ۱۰ درصد انبارها و ۴/۸ درصد فضاها و بناهای اداری حکومتی تهران بزرگ، در این منطقه قرار دارند. بیش از ۳۴ درصد محدوده منطقه، فرسوده (اعم از رزشمند یا غیر آن) محسوب می‌شود. منطقه ۱۲ با مساحتی حدود ۱۶/۹۱ کیلومترمربع و جمعیتی معادل ۲۳۹,۶۱۱ نفر با داشتن محلاتی قدیمی با قدمت فرسوده به عنوان میراث دار پیشینه تهران قدیم و با وجود بازار تهران به عنوان قلب اقتصادی کشور محسوب می‌شود؛ چنین امتیازهایی طبعاً شرایط خاصی را در این منطقه به وجود آورده است. منطقه ۱۲ شامل ۹۱۰۰۰ خانوار، ۶ ناحیه، ۱۳ محله، ۲۰۶ باب مسجد، ۳۴۵ مدرسه، ۳۸ مورد پارک، ۳۹ مرکز ورزشی، ۹ مرکز فرهنگی و ۳۹ مرکز درمانی است. قدمت ۲۷ درصد از محدوده منطقه ۱۲ بیش از ۴۰۰ سال است. محدوده منطقه ۱۲ با مساحت ۱۶۰۰ هکتار است و عمر ۷۳ درصد بافت منطقه ۱۲ بیش از ۲۰۰ سال است.

شکل شماره ۱- موقعیت منطقه ۱۲ شهر تهران - (منبع: مطالعات نویسندگان، ۱۳۹۷).

بحث و ارائه یافته‌ها:

بررسی وضعیت دلبستگی مکانی: همان‌طور که گفته شد منطقه ۱۲ شهر تهران قلب تاریخی شهر تهران را تشکیل می‌دهد و بسیاری از ساکنان این منطقه با افزایش فرسودگی و ورود مهاجران از این منطقه نقل مکان کردند؛ بنابراین ساکنان این منطقه از ساکنان

قدیمی و مهاجران تشکیل شده‌اند. ویژگی‌های اجتماعی - فرهنگی و کالبدی منطقه سبب شده تا به عنوان بستر مطالعه انتخاب گردد. با توجه به اینکه روش پژوهش پیمایشی است با استفاده از پرسشنامه نظرات شهروندان در ارتباط با دلبستگی مکانی و سرمایه اجتماعی گردآوری شد. داده‌های گردآوری شده با استفاده از آزمون میانگین (تی تک نمونه‌ای) در نرم‌افزار SPSS تحلیل شد. نتیجه بررسی متغیر دلبستگی مکانی که از سه شاخص دلبستگی عاطفی، هویت مکانی و وابستگی مکانی تشکیل شده است در جدول شماره ۳ ارائه شده است.

جدول ۳- نتیجه آماره آزمون میانگین در بررسی وضعیت متغیر دلبستگی مکانی

متغیر	میانگین	انحراف معیار	میانگین انحراف معیار	آمار آزمون T	سطح معناداری	تفاوت میانگین تفاوت‌ها	تفاوت در سطح ۹۵٪ فاصله اطمینان		پهنای آزمون
							ز.۱	ز.۲	
دلبستگی عاطفی	۲,۴۰	۰,۷۲۰	۰,۰۳۷	۶۵,۴۳۷	۰,۰۰۰	۲,۴۰۵	۲,۳۳	۲,۴۸	نامطلوب
وابستگی مکانی	۲,۸۲	۰,۶۶۰	۰,۰۳۴	۸۳,۶۳۳	۰,۰۰۰	۲,۸۱۸	۲,۷۵	۲,۸۸	نامطلوب
هویت مکانی	۲,۵۵	۰,۷۳۰	۰,۰۳۷	۶۸,۴۰۱	۰,۰۰۰	۲,۵۴۸	۲,۴۷	۲,۶۲	نامطلوب

(منبع: مطالعات نویسندگان، ۱۳۹۷).

نتیجه بررسی شاخص‌های دلبستگی مکانی نشان می‌دهد که میانگین شاخص‌ها کمتر از حد متوسط (۳) به دست آمده است. سطح معناداری شاخص‌ها با توجه اینکه کمتر از ۰,۰۵ به دست آمده اند، تأیید می‌گردد؛ بنابراین باید گفت وضعیت شاخص‌های دلبستگی مکانی در منطقه ۱۲ مناسب نمی‌باشد. وابستگی مکانی بالاترین میانگین و دلبستگی عاطفی پایین‌ترین میانگین را به دست آورده است. در ذکر دلیل اینکه وابستگی مکانی بالاترین میانگین را دارد باید گفت ساکنان منطقه از نظر تأمین نیازهای زندگی و مسکن به این منطقه وابسته هستند و پایین بودن دلبستگی عاطفی به سبب وجود ساکنان مهاجر و عدم نارضایتی ساکنان قدیمی از وجود مسائل زیادی که در منطقه ایجاد شده است. عوامل دیگری مانند شرایط اجتماعی اقتصادی خانواده و فرد، تحصیلات و سن نیز به این شاخص‌ها تأثیرگذار می‌باشد، که در این پژوهش فرصت بررسی وجود نداشت.

بررسی وضعیت متغیر تاب‌آوری اجتماعی:

در پژوهش‌های پیشین تأثیر دلبستگی مکانی بر امنیت محله، کاهش جرم، افزایش مشارکت، سرمایه اجتماعی و... مورد بررسی قرار گرفت. بر نقش مثبت دلبستگی مکانی بر زندگی اجتماعی و شهر تأکید شده است. این پژوهش به منظور بررسی دلبستگی مکانی بر تاب‌آوری اجتماعی انجام شده است. بنابراین لازم است تا وضعیت سرمایه تاب‌آوری اجتماعی نیز ارزیابی گردد. به همین منظور برای سنجش این متغیر از ۷ شاخص مشارکت، اعتماد، همبستگی و انسجام اجتماعی، احساس اثرگذاری و کارایی، حمایت اجتماعی، آگاهی، دانش و مهارت بهره گرفته شد. نتیجه بررسی این متغیر در جدول شماره ۴ آورده شده است.

جدول ۴- نتیجه بررسی آزمون میانگین در بررسی متغیر تاب‌آوری اجتماعی

متغیر	میانگین	انحراف معیار	میانگین انحراف معیار	آمار آزمون T	سطح معناداری	تفاوت میانگین تفاوت‌ها	تفاوت در سطح ۹۵٪ فاصله اطمینان		پهنای آزمون
							ز.۱	ز.۲	
مشارکت	۲,۵۶	۰,۸۲۱	۰,۰۴۲	۶۱,۱۰۵	۰,۰۰۰	۲,۵۶۰	۲,۴۸	۲,۶۴	نامطلوب
اعتماد	۲,۲۱	۰,۷۵۶	۰,۰۳۹	۵۷,۳۱۸	۰,۰۰۰	۲,۱۱۲	۲,۱۴	۲,۲۹	نامطلوب
همبستگی و انسجام اجتماعی	۲,۷۵	۰,۹۸۵	۰,۰۵۰	۵۴,۷۴۱	۰,۰۰۰	۲,۷۵۳	۲,۶۵	۲,۸۵	نامطلوب
احساس اثرگذاری و کارایی	۲,۸۷	۱,۰۳۹	۰,۰۵۳	۵۴,۰۵۹	۰,۰۰۰	۲,۸۶۶	۲,۷۶	۲,۹۷	نامطلوب
حمایت اجتماعی	۲,۷۵	۰,۹۸۵	۰,۰۵۰	۵۴,۷۴۱	۰,۰۰۰	۲,۷۵۳	۲,۶۵	۲,۸۵	نامطلوب
آگاهی	۲,۸۷	۰,۹۴۴	۰,۰۴۸	۵۹,۴۹۲	۰,۰۰۰	۲,۸۶۷	۲,۷۷	۲,۹۶	نامطلوب
دانش	۲,۴۲	۰,۸۴۰	۰,۰۴۳	۵۶,۳۴۲	۰,۰۰۰	۲,۴۱۶	۲,۳۳	۲,۵۰	نامطلوب
مهارت	۲,۴۶	۰,۸۷۷	۰,۰۴۵	۵۴,۸۹۷	۰,۰۰۰	۲,۴۵۶	۲,۳۷	۲,۵۴	نامطلوب

(منبع: مطالعات نویسندگان، ۱۳۹۷).

تاب‌آوری اجتماعی از مؤلفه‌های مهم در شهرهای و سکونتگاه‌های است که تراکم جمعیتی زیادی دارند و تحت تأثیر مخاطرات طبیعی و انسانی هستند. منطقه ۱۲ شهر تهران به سبب فرسودگی و تراکم جمعیت آسیب‌پذیری بیشتری در برابر زلزله دارند. اگر ساکنان منطقه آموزش لازم را ندیده باشند و مهارت لازم را نداشته باشند و همبستگی پایینی داشته باشد میزان تلفات بالاتر خواهد رفت و بازیابی با سرعت کمتری انجام می‌گردد. در بررسی شاخص‌های تاب‌آوری اجتماعی مشخص گردید که میانگین تمام شاخص‌ها کمتر از ۳ به‌دست‌آمده است بالاترین میانگین مربوط به شاخص‌های احساس اثرگذاری و کارایی و آگاهی است و کمترین میانگین را شاخص اعتماد بدست آورده است. به طور کلی وضعیت شاخص‌های تاب‌آوری اجتماعی در منطقه ۱۲ شهر تهران مناسب نمی‌باشد.

در ادامه به منظور بررسی همبستگی شاخص‌های دلبستگی مکانی با شاخص‌های تاب‌آوری از همبستگی پیرسون استفاده شده است. در تحلیل نتیجه ضریب همبستگی باید گفت ضریب بین ۰ تا ۰.۲۹ نشان دهنده همبستگی ضعیف، ضریب بین ۰.۳۰ تا ۰.۶۹ نشان دهنده همبستگی متوسط و ضریب بین ۰.۷۰ تا ۱ نشان دهنده همبستگی قوی بین شاخص‌ها است. نتیجه این بررسی در جدول شماره ۵ ارائه شده است.

جدول ۵- نتیجه آزمون همبستگی پیرسون

شاخص	آماره	مشارکت	اعتماد	همبستگی و انسجام اجتماعی	احساس اثرگذاری و کارایی	حمایت اجتماعی	آگاهی	دانش
دلبستگی عاطفی	Pearson Correlation	۰.۶۳۶	۰.۴۹۰	۰.۵۲۲	۰.۵۳۷	۰.۶۱۳	۰.۴۸۳	۰.۵۱۲
	Sig	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۳	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۱
هویت مکانی	Pearson Correlation	۰.۳۷۰	۰.۴۲۶	۰.۷۲۶	۰.۵۶۲	۰.۳۴۵	۰.۴۵۹	۰.۵۲۹
	Sig	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۳	۰.۰۰۰	۰.۰۰۷	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰
وابستگی مکانی	Pearson Correlation	۰.۵۱۷	۰.۴۷۳	۰.۵۲۳	۰.۴۹۷	۰.۶۳۱	۰.۴۳۷	۰.۳۳۸
	Sig	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰

(منبع: مطالعات نویسندگان، ۱۳۹۷).

با توجه به نتایج همبستگی پیرسون در بررسی میزان همبستگی بین شاخص‌های دلبستگی مکانی با تاب‌آوری اجتماعی باید گفت بین تمام شاخص‌ها همبستگی معناداری وجود دارد. ضریب همبستگی بین شاخص‌ها بین ۰/۳ تا ۰/۷ می‌باشد نشان از همبستگی متوسط بین این شاخص‌ها دارد. در ادامه جهت بررسی دلبستگی مکانی بر تاب‌آوری اجتماعی از رگرسیون تک متغیره استفاده شده است. در این آزمون متغیر دلبستگی مکانی به عنوان متغیر مستقل و متغیر تاب‌آوری اجتماعی به عنوان متغیر وابسته وارد معادله شدند. با توجه به ضریب همبستگی چندانکه می‌توان گفت بین متغیرها همبستگی قوی وجود دارد (جدول شماره ۶).

جدول ۶- آماره تحلیل رگرسیون در بررسی تأثیر دلبستگی مکانی بر تاب‌آوری اجتماعی

ضریب همبستگی چندانکه	ضریب تعیین	ضریب تعیین تصحیح‌شده
۰.۷۰۴	۰.۴۹۵	۰.۴۹۴

(منبع: مطالعات نویسندگان، ۱۳۹۷).

در جدول شماره ۶ میزان ضریب تعیین برابر ۰.۴۹۵ می‌باشد که تا حدود زیادی قادر به تبیین واریانس متغیر وابسته است. ضریب تعیین تعدیل‌شده به‌دست‌آمده در این مدل برای سنجش مناسب است.

جدول ۷- آماره تحلیل رگرسیون در بررسی تأثیر دلبستگی مکانی بر تاب‌آوری اجتماعی

متغیر	B	خطای استاندارد	ضرایب استاندارد		T	سطح معنی‌داری
			بتا	خطای استاندارد		
(Constant)	۱,۱۱۰	۰,۰۹۳			۱۱,۹۶۱	۰,۰۰۰
دلبستگی مکانی	۰,۶۹۴	۰,۰۳۶			۱۹,۳۶۴	۰,۰۰۰

(منبع: مطالعات نویسندگان، ۱۳۹۷).

نتایج مربوط به ضرایب تأثیر رگرسیونی متغیر مستقل این‌گونه می‌باشد که ضریب بتای ۰.۷۰۴ متغیر دلبستگی مکانی نشان می‌دهد که تغییر یک انحراف استاندارد در دلبستگی مکانی سبب تغییر ۰.۷۰۴ انحراف استاندارد در متغیر تاب‌آوری اجتماعی می‌شود. این به معنی تأثیر بالای دلبستگی مکانی بر تاب‌آوری اجتماعی در منطقه ۱۲ شهر تهران می‌باشد. گرچه وضعیت هر دو متغیر مناسب نمی‌باشد میزان

دل بستگی مکانی و تاب‌آوری کمتر از حد متوسط بوده است ولی افزایش دل بستگی مکانی در منطقه می‌تواند برافزایش میزان شاخص‌های تاب‌آوری اجتماعی تأثیر بگذارد.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها:

افزایش مخاطرات سکونتگاه‌های انسانی اعم از طبیعی و انسانی و افزایش تراکم جمعیت در شهرها بخصوص در محدوده‌های آسیب‌پذیر، توجه به رویکردهای مدیریت بحران، مدیریت ریسک و تاب‌آوری را افزایش داده است. تاب‌آوری مفهومی است که در سیستم‌های طبیعی، فنی، مسائل فردی و اجتماعی مورد استفاده قرار گرفته است و با توجه به این که شهر را یک سیستم تعریف کردند استفاده از این رویکرد نیز توجه زیادی شده است. تاب‌آوری دارای ابعاد و مؤلفه‌های اقتصادی، نهادی، کالبدی، زیست‌محیطی و اجتماعی است. تاب‌آوری اجتماعی از توان و ظرفیت گروه‌ها و مهارت افراد و جوامع برای مقابله با مخاطرات می‌گوید. تاب‌آوری اجتماعی تحت تأثیر برنامه‌های آموزشی و آگاهی بخشی مدیریت شهری، ویژگی‌های اقتصادی افراد و توان شرکت در برنامه‌ها و مؤلفه‌های مانند رضایتمندی و دل بستگی مکان قرار دارد. دل بستگی به مکان پیوند احساسی بین مردم و مکان است هرچه افراد به یک مکان دل بستگی بیشتری داشته باشند برای توسعه و کاهش مسائل آن مکان تلاش می‌کنند. برای بررسی این موضوع که آیا دل بستگی مکانی سبب افزایش تاب‌آوری اجتماعی می‌شود از تحلیل پیمایشی در منطقه ۱۲ شهر تهران استفاده گردید با استفاده از پرسشنامه پاسخ شهروندان در ارتباط با شاخص‌های دل بستگی مکانی و تاب‌آوری اجتماعی گردآوری شد. نتایج به‌دست‌آمده حاکی از وضعیت نامناسب شاخص‌های تاب‌آوری اجتماعی و دل بستگی مکانی در منطقه ۱۲ شهر تهران می‌باشد. همان‌طور که بیان شد این نتیجه تحت تأثیر ویژگی‌های اجتماعی - اقتصادی ساکنان و بافت ناهمگون منطقه که از ساکنان قدیمی، مهاجران و فقیران تشکیل شده است. زنگنه شهرکی و همکاران (۱۳۹۶) و رضایی (۱۳۹۲) بیان کردند که بافت فرسوده منطقه ۱۲ تهران کمبودها نارسایی‌های جدی در زمینه‌های اجتماعی دارد. عواملی از قبیل مهاجرت ساکنین اصلی از این مناطق به نقاط دیگر شهر، ورود مهاجرانی با پایگاه‌های متنوع اقتصادی و فرهنگی جایگزینی آن‌ها در بافت، کمبود همبستگی‌های اجتماعی، فقدان آموزش صحیح شهروندی در همه حوزه‌ها به‌ویژه مواجهه معقول و منطقی با سوانح طبیعی و در نتیجه کمبود حس تعلق مکانی در این مناطق مشهود است. نتیجه بررسی تاب‌آوری اجتماعی (فرضیه دوم) با پژوهش ساسان‌پور و همکاران (۱۳۹۶) و نوروزی (۱۳۹۶) همسو می‌باشد که بیان کردند بعد اجتماعی تاب‌آوری در منطقه ۱۲ شهر تهران خیلی ضعیف است. رضویان و همکاران (۱۳۹۶) تاب‌آوری اجتماعی در منطقه ۱۲ شهر تهران را با سه مؤلفه آموزش شهروندی، مشارکت اجتماعی و حس تعلق مکانی مورد بررسی قرار دادند و به این نتایج دست یافتند که تاب‌آوری اجتماعی در منطقه ۱۲ شرایط نامطلوبی دارد و مؤلفه حس تعلق مکان در این منطقه وضعیت نابسامان‌تری دارد.

بررسی شاخص هویت مکانی از متغیر دل بستگی مکانی (فرضیه اول) با پژوهش مجیدی و حیدری (۱۳۹۶) که بیان کردند هویت مکانی در محله سنگلج در منطقه ۱۲ وضعیت نامطلوبی دارد، همسو می‌باشد. نتیجه بررسی فرضیه سوم نشان داد ضریب همبستگی بین شاخص‌ها بین ۰/۳ تا ۰/۷ می‌باشد نشان از همبستگی متوسط بین این شاخص‌ها دارد. نتیجه بررسی فرضیه چهارم تحقیق نشان داد که متغیر دل بستگی مکانی بر تاب‌آوری در منطقه ۱۲ تأثیر بالا و معنی‌داری دارد. نتیجه این فرضیه با پژوهش Castrechini, & Pol (۲۰۰۲)، Mishra, (۲۰۱۵)، Bernardoa (۲۰۱۵)، Mishra و همکاران (۲۰۱۰)، Zwiers و همکاران (۲۰۱۶)، Guo، و همکاران (۲۰۱۸)، سرتیبی پور و اسدی (۱۳۹۷) همسو می‌باشد. همان‌طور که بیان شد دل بستگی مکانی دارای دو بعد فیزیکی و اجتماعی است. بعد اجتماعی دل بستگی مکانی با تاب‌آوری اجتماعی ارتباط پیدا می‌کند. در واقع پیوندهای اجتماعی در مکان، وابستگی و آشنایی با محله یا گروه اجتماعی از مؤلفه‌های مهم در دل بستگی مکانی است. مؤلفه دل بستگی عاطفی، حس عضویت در گروه، مؤلفه وابستگی مکانی وابستگی به دوستان و آشنایان در یک مکان خاص را نشان می‌دهد هنگامی که این مؤلفه‌ها در مکان تقویت گردد سبب پیوند و نزدیکی ساکنان می‌شود افزایش پیوند و نزدیکی منجر به افزایش اعتماد، مشارکت و حمایت افراد از همدیگر می‌شود. حمایت، مشارکت و کمک به همدیگر در مواقع خطرات، سبب کاهش تلفات و بازبایی سریع می‌شود. در منطقه ۱۲ شهر تهران، افزایش فرسودگی کالبدی و کاهش تاب‌آوری کالبدی منجر به افزایش مهاجرت ساکنان از منطقه و ورود مهاجران با شرایط اقتصادی و اجتماعی ضعیف‌تر و کاهش تاب‌آوری اقتصادی در منطقه شده است. شرایط ناهمسان اقتصادی و اجتماعی ساکنان، پیوند و همبستگی ساکنان را کاهش داده است. همچنین می‌توان بیان کرد افرادی که خود را متعلق به یک مکان خاص می‌دانند و آن مکان را جزو هویت خود می‌دانند آن مکان و ساکنانش برای فرد اهمیت پیدا می‌کنند این حس سبب همیاری و همکاری بین آن‌ها و تلاش برای کاهش مشکلات یکدیگر می‌شود. علاوه بر این، دل بستگی به مکان سبب شناخت و درک بهتر شرایط مکان بخصوص از نظر تهدیدات احتمالی می‌شود که این شناخت منجر به افزایش آمادگی و واکنش سریع در برابر خطرات می‌شود. مهم‌ترین

پیشنهادهایی که در ارتباط با افزایش دلبستگی مکانی و تاب آوری اجتماعی در منطقه ۱۲ می توان بیان کرد؛ بهسازی و نوسازی بافت های فرسوده منطقه ۱۲ و افزایش تاب آوری کالبدی، بهبود شرایط اقتصادی و کاهش فقر ساکنان (افزایش تاب آوری اقتصادی)، تلاش برای ماندگاری جمعیت و تغییرات کمتر در بافت جمعیتی منطقه است. همچنین برنامه ریزی و تدارک کارگاه های آموزشی و برنامه های فرهنگی نیز می تواند اثربخش باشد.

منابع و مأخذ:

۱. بهرامی، سیروان، سرور، رحیم، اسدیان، فریده (۱۳۹۶): «تحلیلی بر وضعیت تاب آوری محلات شهر سنجند (مطالعه موردی: محلات سرتپوله، شالمان و حاجی آباد)»، مطالعات محیطی هفت حصار، شماره ۲۲، صص ۴۵-۶۲.
۲. پرتوی، پروین، بهزادفر، مصطفی، شیرانی، زهرا (۱۳۹۵): «طراحی شهری و تاب آوری اجتماعی بررسی موردی: محله جلفا تهران»، معماری و شهرسازی، شماره ۱۷، ۹۹-۱۱۷.
۳. رضایی، محمدرضا (۱۳۹۲): «ارزیابی تاب آوری اقتصادی و نهادی جوامع شهری در برابر سوانح طبیعی مطالعه موردی: زلزله محله های شهر تهران»، مجله مدیریت بحران، شماره ۳، صص ۲۷-۳۸.
۴. رضویان، محمدتقی، توکلی نیا، جمیله، فرزادبهنش، محمدرضا، خزایی، مصطفی (۱۳۹۶): «تحلیل و ارزیابی تاب آوری اجتماعی بافت فرسوده منطقه ۱۲ شهر تهران در مواجهه با سوانح طبیعی»، مدیریت سرمایه اجتماعی، دوره ۴، شماره ۴، صص ۵۹۵-۶۱۲.
۵. زنگنه شهرکی، سعید، زیاری، کرامت اله، محمد، پورا کریمی (۱۳۹۶): «ارزیابی و تحلیل میزان تاب آوری کالبدی منطقه شهر تهران در برابر زلزله با استفاده از مدل FANP و ویکور». فصل نامه انجمن جغرافیایی ایران، سال ۱۵، شماره ۵۲، صص ۱۰۲-۸۱.
۶. ساسان پور، فرزانه، آهنگری، نوید، حاجی نژاد، صادق (۱۳۹۶): «ارزیابی تاب آوری منطقه ۱۲ کلان شهر تهران در برابر مخاطرات طبیعی»، نشریه تحلیل فضایی مخاطرات محیطی، سال چهارم، شماره ۳، صص ۸۵-۹۸.
۷. مانزو، لینی سی، دیوین رایت، پاتریک (۱۳۹۵): «دلبستگی به مکان، پیشرفت ها در تئوری، روش ها و کاربردها، (حسن سجاد زاده و بهنام قاسم زاده، مترجمان)»، چاپ اول، انتشارات دانشگاه بوعلی سینا.
۸. مجیدی، بتول، حیدری، سامان (۱۳۹۶): «ارزیابی هویت مکانی محله های شهری، مطالعه موردی: منطقه ۱۲ شهر تهران، محله سنگلج»، دو فصلنامه پژوهش های بوم شناسی شهری، سال هشتم، شماره ۳، صص ۲۲-۱۳.
۹. مطهری، زینب السادات (۱۳۹۰): «بررسی اثربخشی رویکرد اجتماع محور در مدیریت بلایای طبیعی (CBDRM) در نواحی شهری مطالعه موردی ناحیه ۲ منطقه ۲۰ تهران»، دانشگاه تربیت مدرس، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته شهرسازی، استاد راهنما: مجتبی رفیعیان. ۲۱۰ صفحه
۱۰. نوروزی، اکرم، سرور، رحیم، مهدوی، مسعود (۱۳۹۶): «سنجش مؤلفه های مؤثر اجتماعی در تاب آوری منطقه ۱۲ شهر تهران»، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره چهارم، صص ۱۰۴-۸۶.
۱۱. نیکمرد نیم، سارا (۱۳۹۰): «کاهش خطر زلزله با تأکید بر عوامل اجتماعی رویکرد تاب آوری (نمونه موردی: منطقه ۲۲ تهران)»، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته برنامه ریزی شهری، دانشگاه هنر، استاد راهنما ناصر برک پور ۱۶۴ صفحه.
12. Anton, C. E., & Lawrence, C. (2014). Home is where the heart is: The effect of place of residence on place attachment and community participation. *Journal of Environmental Psychology, 40*, 451-461.
13. Berkes, F., & Ross, H. (2013). Community resilience: toward an integrated approach. *Society & Natural Resources, 26*(1), 5-20.
14. Bernardo, F. (2013). Impact of place attachment on risk perception: Exploring the multidimensionality of risk and its magnitude. *Estudios de Psicología, 34*(3), 323-329.
15. Bernardo, F. (2013). Impact of place attachment on risk perception: Exploring the multidimensionality of risk and its magnitude. *Estudios de Psicología, 34*(3), 323-329.
16. Bonaiuto, M., De Dominicis, S., Fornara, F., Cancellieri, U. G., & Mosco, B. (2011). *Flood risk: the role of neighbourhood attachment*. Na.
17. Brown, B., Perkins, D. D., & Brown, G. (2003). Place attachment in a revitalizing neighborhood: Individual and block levels of analysis. *Journal of environmental psychology, 23*(3), 259-271.
18. Brown, G., & Raymond, C. (2007). The relationship between place attachment and landscape values: Toward mapping place attachment. *Applied geography, 27*(2), 89-111.

19. Bruneau, M., Chang, S. E., Eguchi, R. T., Lee, G. C., O'Rourke, T. D., Reinhorn, A. M., & Von Winterfeeds, D. (2003). A framework to quantitatively assess and enhance the seismic resilience of communities. *Earthquake spectra*, 19(4), 733-752.
20. Clarke, D., Murphy, C., & Lorenzoni, I. (2017). Place attachment, disruption and transformative adaptation. *Journal of Environmental Psychology*.
21. Cutter, S. L., Barnes, L., Berry, M., Burton, C., Evans, E., Tate, E., & Webb, J. (2008). A place-based model for understanding community resilience to natural disasters. *Global environmental change*, 18(4), 598-606.
22. De Dominicis, S., Fornara, F., Cancellieri, U. G., Twigger-Ross, C., & Bonaiuto, M. (2015). We are at risk, and so what? Place attachment, environmental risk perceptions and preventive coping behaviours. *Journal of Environmental Psychology*, 43, 66-78.
23. Felson, M. (1987). ROUTINE ACTIVITIES AND CRIME PREVENTION IN THE DEVELOPING METROPOLIS. *Criminology*, 25(4), 911-932.
24. Giuliani, M. V., & Feldman, R. (1993). Place attachment in a developmental and cultural context. *Journal of environmental psychology*, 13, 267-267.
25. Groulx, M., Lewis, J., Lemieux, C., & Dawson, J. (2014). Place-based climate change adaptation: A critical case study of climate change messaging and collective action in Churchill, Manitoba. *Landscape and Urban Planning*, 132, 136-147.
26. Guo, Y., Zhang, J., Zhang, Y., & Zheng, C. (2018). Catalyst or Barrier? The Influence of Place Attachment on Perceived Community Resilience in Tourism Destinations. *Sustainability* (2071-1050), 10(7).
27. Herreria, E., Byron, I., Kancans, R., & Stenekes, N. (2006). Assessing dependence on water for agriculture and social resilience. *Bureau of Rural Sciences, Canberra Google Scholar*.
28. Hidalgo, M. C., & Hernandez, B. (2001). Place attachment: Conceptual and empirical questions. *Journal of environmental psychology*, 21(3), 273-281.
29. Hummon, D. M. (1992). Community attachment. In *Place attachment* (pp. 253-278). Springer, Boston, MA.
30. Jha, A. K., Miner, T. W., & Stanton-Geddes, Z. (Eds.). (2013). *Building urban resilience: principles, tools, and practice*. World Bank Publications.
31. Jorgensen, B. S., & Stedman, R. C. (2001). Sense of place as an attitude: Lakeshore owners' attitudes toward their properties. *Journal of environmental psychology*, 21(3), 233-248.
32. Lewicka, M. (2011). Place attachment: How far have we come in the last 40 years? *Journal of environmental psychology*, 31(3), 207-230.
33. Leykin, D., Lahad, M., Cohen, O., Goldberg, A., & Aharonson-Daniel, L. (2013). Conjoint community resiliency assessment measure-28/10 items (CCRAM28 and CCRAM10): A self-report tool for assessing community resilience. *American journal of community psychology*, 52(3-4), 313-323.
34. Longstaff, P. (2005). *Security, resilience, and communication in unpredictable environments Such as terrorism, natural disasters, and complex technology*. Cambridge: Harvard University Press.
35. Lyon, C. (2014). Place systems and social resilience: A framework for understanding place in social adaptation, resilience, and transformation. *Society & Natural Resources*, 27(10), 1009-1023.
36. Maclean, K., Cuthill, M., & Ross, H. (2014). Six attributes of social resilience. *Journal of Environmental Planning and Management*, 57(1), 144-156.
37. Manzo, L. C., & Perkins, D. D. (2006). Finding common ground: The importance of place attachment to community participation and planning. *Journal of planning literature*, 20(4), 335-350.
38. Masterson, V. A., Stedman, R. C., Enqvist, J., Tengö, M., Giusti, M., Wahl, D., & Svedin, U. (2017). The contribution of sense of place to social-ecological systems research: a review and research agenda. *Ecology and Society*, 22(1).

39. Mishra, S., Mazumdar, S., & Suar, D. (2010). Place attachment and flood preparedness. *Journal of environmental psychology*, 30(2), 187-197.
40. Röhring, A., & Gailing, L. (2011). Path dependency and resilience—the example of landscape regions. In *German Annual of Spatial Research and Policy 2010* (pp. 79-88). Springer, Berlin, Heidelberg.
41. Rollero, C., & De Piccoli, N. (2010). Place attachment, identification and environment perception: An empirical study. *Journal of Environmental Psychology*, 30(2), 198-205.
42. Rubinstein, R. I., & Parmelee, P. A. (1992). Attachment to place and the representation of the life course by the elderly. In *Place attachment* (pp. 139-163). Springer, Boston, MA.
43. Saja, A. A., Teo, M., Goonetilleke, A., & Ziyath, A. M. (2018). An inclusive and adaptive framework for measuring social resilience to disasters. *International Journal of Disaster Risk Reduction*.
44. Scannell, L., & Gifford, R. (2017). The experienced psychological benefits of place attachment. *Journal of Environmental Psychology*, 51, 256-269.
45. Shaw, D., Scully, J., & Hart, T. (2014). The paradox of social resilience: How cognitive strategies and coping mechanisms attenuate and accentuate resilience. *Global Environmental Change*, 25, 194-203.
46. Silver, A., & Grek-Martin, J. (2015). “Now we understand what community really means”: Reconceptualizing the role of sense of place in the disaster recovery process. *Journal of Environmental Psychology*, 42, 32-41.
47. Stedman, R. C. (2002). Toward a social psychology of place: Predicting behavior from place-based cognitions, attitude, and identity. *Environment and behavior*, 34(5), 561-581.
48. Stokols, D. (1981). People in places: A transactional view of settings. *Cognition, social behavior, and the environment*, 441-488.
49. Vaske, J. J., & Kobrin, K. C. (2001). Place attachment and environmentally responsible behavior. *The Journal of Environmental Education*, 32(4), 16-21.
50. Wilkinson, C. (2012). Social-ecological resilience: Insights and issues for planning theory. *Planning Theory*, 11(2), 148-169.
51. Zwiers, S., Markantoni, M., & Strijker, D. (2016). The role of change-and stability-oriented place attachment in rural community resilience: a case study in south-west Scotland. *Community Development Journal*, 1-20.